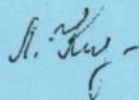

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОМІР ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

УДК 330.15:339.982:338.242

**ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОТИРІЧЧЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.01.01 - економічна теорія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків - 1997

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Харківському державному університеті Міносвіти України

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Семеняк Інна Володимирівна;
Харківський державний університет,
професор кафедри статистики та обліку

Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Воробйов Євген Михайлович;
Харківський державний університет,
завідувач кафедри економічної теорії;

- кандидат економічних наук, доцент
Філоненко Олександр Семенович;
Харківський державний аграрний
університет ім. В.В.Докучаєва,
доцент кафедри економічної теорії.

Провідна організація - Донецький державний університет,
кафедра економічної теорії

Захист відбудеться "6" лютого 1998 року о 17-ї годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 у Харківському
державному університеті за адресою: 310077, Харків-77, м.Свободи, 4,
ауд. У-67.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій
бібліотеці ХДУ, м.Харків, Майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий "29" з'яаня 1997р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

Соболев В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми. Вихід економіки України з кризи пов'язаний з вирішенням проблем перехідного періоду, розвитком її державності та укріпленням власного економічного потенціалу. Для теперішнього процесу соціально-економічних перетворень характерним є те, що здійснюється він в умовах загострення екологічних проблем.

Основних причин загострення сучасних екологічних проблем декілька. По-перше, всеохоплююча криза народного господарства. По-друге, технологічна та структурна відсталість суспільного виробництва. По-третє, відсутність (або початковий розвиток) дієвого економічного механізму раціоналізації природокористування та реалізації природоохоронних заходів, який був би адекватним сучасним вимогам. По-четверте, відсутність прогресивного та достатньо повного законодавчо-правового поля регулювання екологічної безпеки на національному рівні та нормативно-методичного забезпечення законодавчих актів для регіонального рівня.

Спад промислового виробництва супроводжується зниженням інвестиційної активності як в Україні в цілому, так і в Харківській області зокрема. На цьому фоні офіційні дані про зменшення сили негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище (наприклад, обсяг викидів шкідливих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря у 1990 році дорівнював 9439,1 тис.т, а у 1996 році - 4788,4 тис.т, що на 50,7 % менше) необхідно розглядати з двома поправками: перша - падіння обсягів виробництва; друга - недостатність інвестиційних ресурсів, спрямованих на підтримання екологічної рівноваги. У 1985 році було введено в дію 728 потужностей для охорони від забруднення водних ресурсів та атмосферного повітря, а у 1996 році - лише 62. Нестача ресурсів на переозброєння виробництва та впровадження прогресивних екологічно безпечних технологій, скорочування витрат на захист навколишнього середовища при одночасному їх прояві веде до загострення екологічної кризи.

Витоки екологічної кризи знаходяться в недалекому майбутньому: жорстко орієнтована на виробничі пріоритети, природомістка модель економічного росту зумовила спочатку повільне, а потім різке зростання негативних, часом вже необоротних, змін самої першооснови суспільного відтворення та життєдіяльності людини - навколишнього природного середовища, різке зниження його асиміляційних і якісних характеристик. Протистояння суспільства та природи обернулося кризою.

Екологічна криза є критичний стан взаємовідносин суспільства з природою, що характеризується невідповідністю розвитку продуктивних сил і виробничих відносин даного способу виробництва ресурсно-біологічним можливостям біосфери. Тому і теоретично, і практично підходити до вирішення екологічних і економічних проблем необхідно з урахуванням їх генетичного зв'язку.

Світовий досвід регулювання природокористування та вирішення екологічних проблем в країнах з ринковою економікою свідчить про можливість ефективного розв'язання еколого-економічних протиріч. При цьому треба враховувати ту своєрідність і ті труднощі, які мають місце у вітчизняному природокористуванні та відображують специфіку соціально-економічного укладу.

Таким чином, в умовах перехідного періоду особливе значення має аналіз відносин у системі "суспільне виробництво-навколишнє середовище". Він дозволить визначити шляхи вирішення протиріч, що виникають у цій системі.

Ступінь наукового розроблення проблеми. Еколого-економічні інтереси та протиріччя цікавлять людство з тих часів, коли виникла необхідність в ім'я виживання соціуму зберегти природній баланс, вирішуючи завдання росту матеріального добробуту. Відомі школи кейнсіанського підходу, дирижизму, неокласіцизму. Авторські пропозиції з розв'язання протиріч містяться у роботах Бертокса П., Коуза Р., Радда Д., Хейне П. У радянський період цій проблемі присвятили свої роботи Балацький О., Бартов В., Лемешев М.,

Мельник Л., Седов В., Сухорукова С., Яковлев В. Продовжують публікувати результати наукових досліджень наші сучасники: Бузгалін О., Голуб О., Радаєв В., Струкова О. (Росія), вчені України - Буркінський Б., Векліч О., Долішній М., Ковальова Н., Трегобчук В.

Не дивлячись на велику зацікавленість вчених до проблеми внаслідок діалектичності еколого-економічних протиріч, великої залежності форми та сили їх прояву від конкретних соціально-економічних умов і процесів розвитку соціуму, вважати їх на будь-якому етапі остаточно вирішеними було б великою науковою помилкою. Ситуація перехідної економіки конкретної країни формується в умовах, що відрізняються від стабільного економічного стану. У перехідний період поживаються соціально-економічні відносини, приймаючи частіш негативні форми прояву. Національні економіки перехідного періоду відчувають потужний вплив зовнішнього середовища та вплив хвилі внутрішніх перетворень. Ці процеси не проходять за однією суворо заданою чи науково визначеною моделлю. З цієї причини, не дивлячись на значну кількість публікацій і розробок з проблеми, для умов перехідної економіки її не можна вважати остаточно вирішеною. Економіко-теоретичний напрям поставленої проблеми дає змогу наукового усвідомлення і якісного визначення шляхів вирішення еколого-економічних протиріч перехідної економіки. Це і зумовило вибір теми дисертації, формулювання її цілей і задач.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в економіко-теоретичному обґрунтуванні структури механізму вирішення еколого-економічних протиріч перехідної економіки та статистико-аналітичного забезпечення дії цього механізму.

Відповідно до поставленої мети в дисертації вирішені такі задачі:

- синтезовано накопичені наукові знання та рішення з вивчаємої проблеми;
- виконано економіко-теоретичне обґрунтування особливостей взаємодії еколого-економічних інтересів та протиріч у системі “природа-суспільне виробництво” в умовах перехідної економіки;

- проаналізовано сучасні форми прояву еколого-економічних протиріч і практичні напрямки їх вирішення;

- виконано економіко-теоретичний аналіз структури та оцінка адекватності соціально-економічним цілям державного і ринкового механізму регулювання протиріч;

- здійснено моделювання регулюючої функції закону зростання відносних витрат, дано оцінку ефективності екологічного оподаткування і сертифікації продукції;

- проаналізовано ринковий механізм вирішення протиріч;

- виконано дослідження методологічних принципів і діючої практики інформаційно-аналітичного забезпечення механізму розв'язання еколого-економічних протиріч на рівні органів державного управління.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є способи розв'язання еколого-економічних протиріч в умовах становлення і розвитку ринкових відносин. Об'єкт дослідження - конкретні прояви еколого-економічних інтересів і протиріч.

Загальна методика дослідження. Проведені в дисертації дослідження базуються на висновках та положеннях економічної теорії, а саме на теоретичних основах природокористування як системи еколого-економічних інтересів і протиріч.

Використані наукові розробки провідних вітчизняних і зарубіжних вчених в області економічної теорії природокористування, закони і нормативні акти України, що регламентують відносини у системі “природа-навколишнє середовище”.

Для вирішення поставлених задач в процесі дослідження автором використовувались методи логічного узагальнення, економіко-статистичні методи.

Джерелом інформації були періодичні публікації з питань природокористування в умовах трансформаційних процесів, довідкові та

інструктивні матеріали, офіційні статистичні дані, дані статистичної звітності (у тому числі дані регіонального рівня).

Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором:

– встановлено особливості прояву та класифіковано еколого-економічні інтереси і протиріччя перехідної економіки;

– теоретично обгрунтовано причини погіршення еколого-економічної ситуації та зростаюча роль держави в їх вирішенні;

– типологізовано та критично оцінено методи вирішення еколого-економічних протиріч в умовах перехідної економіки України;

– обгрунтовано графічний метод прогнозування наслідків одночасної дії двох законів: скорочення доходності та зростання відносних витрат реабілітації природних ресурсів;

– запропоновано графічний метод моделювання оптимального обсягу викидів шкідливих речовин до навколишнього середовища;

– сформульовано методологічні принципи статистико-аналітичного забезпечення механізму вирішення еколого-економічних протиріч;

– запропоновано авторську систему статистичних показників, необхідних для інформаційно-аналітичного забезпечення механізму вирішення еколого-економічних протиріч. Вона складається з таких показників: середній рівень токсичності загальної маси викиду, антропогенний ефект, екологічний тиск, екологічна рентабельність, середній ранг класу екологічної небезпеки використаного палива, розподіл видів палива за токсичністю.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки дисертаційної роботи дозволяють уточнити економічну категорію природокористування як систему еколого-економічних протиріч і визначити путі їх вирішення в умовах перехідної економіки України.

Практична цінність дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно містить конкретні методи розв'язання еколого-економічних протиріч.

Використання висновків і практичних розробок дисертації дозволяє

удосконалити управління системою “суспільне виробництво-навколишнє середовище” і адаптувати його до умов перехідної економіки.

Розроблені автором економіко-теоретичні положення та інформаційно-аналітична система доповнюють учбові економічні дисципліни.

Апробація результатів роботи. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідалися та були схвалені на Міжнародній науковій конференції “Соціально-економічний розвиток нового типу: специфіка, можливості, проблеми формування” (Харків, 1993), на Міжрегіональній науково-практичній конференції “Регіони в незалежній Україні: пошук стратегії оптимального розвитку” (Харків, 1994), на Міжрегіональній науково-практичній конференції “Розвиток економічної теорії в умовах трансформаційного кризису” (Харків, 1996).

Роботу виконано у рамках наукових тем економічного факультету Харківського держуніверситету: “Проблеми розширеного відтворення в умовах сучасних економічних систем” (№ГР01910036036) і “Комплексний статистичний аналіз і прогнозування впливу забруднюючих викидів автотранспорту на атмосферне повітря” (№ГРUA01008671). Матеріали досліджень надано у наукових звітах за 1993-96 рр.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у наукових статтях у спеціальних фахових виданнях і тезах доповіді загальним обсягом 2 да.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 110 найменувань; містить 20 таблиць, 14 малюнків. Роботу викладено на 155 сторінках машинописного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність теми дисертаційної роботи, визначена мета і задачі, предмет і об’єкт дослідження, сформульовано методологічні основи роботи, викладена наукова новизна, теоретичне та практичне значення.

У першому розділі “Еколого-економічні інтереси та протиріччя в умовах перехідної економіки” розглянуто еколого-економічні інтереси та протиріччя як теоретичну основу управління природокористуванням, виділено особливості системи “природа-навколишнє середовище”, викладено напрямки формування наукових основ розробки еколого-економічної стратегії, показано конкретні прояви еколого-економічних протиріч.

У другому розділі “Державне та ринкове регулювання еколого-економічних протиріч” виділено особливості та класифіковано методи регулювання еколого-економічних протиріч в умовах перехідної економіки, розглянуто фіскальну політику держави у сфері природокористування та ринковий механізм розв’язання еколого-економічних протиріч.

У третьому розділі “Методологія статистико-аналітичного забезпечення механізму вирішення еколого-економічних протиріч” на основі фундаментальних положень оцінки екологічного ефекту запропоновано систему показників споживання асиміляційного потенціалу та антропогенного впливу на навколишнє середовище.

У висновках викладені основні теоретичні положення, узагальнено результати проведених досліджень.

ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Встановлено особливості прояву та класифіковано еколого-економічні інтереси і протиріччя перехідної економіки.

Виявлення особливостей прояву еколого-економічних протиріч у перехідний період необхідне для вибору адекватних шляхів вирішення цих протиріч.

У сфері природокористування до складу продуктивних сил залучаються природні продуктивні сили. Їх розвиток як фактору суспільного виробництва визначається законами розвитку суспільних продуктивних сил і законами

розвитку природних систем. Доведено, що протиріччя, які виникають у системі “природа-суспільне виробництво”; обумовлені різноспрямованістю екологічних та економічних інтересів.

В узькому розумінні під еколого-економічним протиріччям розуміється протиріччя функціонування, розвитку продуктивних сил у природокористуванні та їх власних взаємозв'язків з техніко-організаційними, а також з економічними відносинами. Основним протиріччям в цілому виступає невідповідність рівня розвитку суспільних продуктивних сил і характеру, форм вираження виробничих відносин теперішньому стану навколишнього середовища. У сучасних умовах це протиріччя має прояв у погіршенні якості природного середовища, загальноекономічних умов життя та економічної діяльності, посиленні екологічної напруги функціонування суспільного відтворення, масових явищ руйнування локальних природних продуктивних сил і робочої сили.

Сукупність протиріч взаємодії суспільства з навколишнім середовищем класифіковано по чотирьом групам: 1) протиріччя між потребами у природних елементах і можливостями задовільнення цих потреб; 2) протиріччя власності на природні ресурси; 3) протиріччя між екологізацією свідомості та виробництва; 4) протиріччя, які викликані невідповідністю законів розвитку суспільства та законів природи.

Особливість прояву еколого-економічних протиріч у сучасних умовах полягає у відносинах власності. В даному випадку об'єктом власності є асіміляційний потенціал - сукупність природних ресурсів, які залучені до господарської діяльності у ролі засобів виробництва чи предметів споживання з урахуванням збереження стійкості екосистеми. Розпорядження цією власністю у сучасних умовах має вираз, в першу чергу, в наданні господарським об'єктам права на викиди.

Зроблені обґрунтування прийняті за основу при аналізі структури та оцінці механізму регулювання еколого-економічних протиріч.

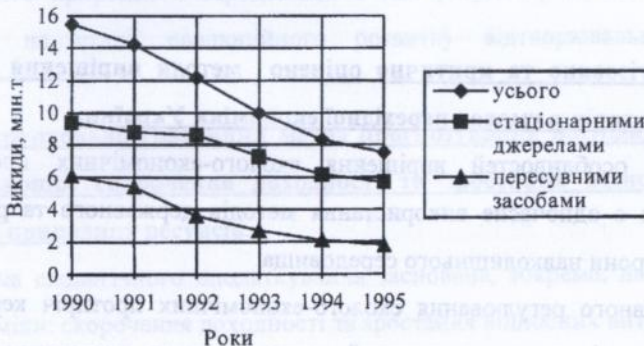
2. Теоретично обґрунтовано причини погіршення еколого-економічної ситуації та зростаюча роль держави в їх вирішенні.

У перехідній економіці роль держави у вирішенні еколого-економічних протиріч зростає, на думку автора, внаслідок кількох причин. Зокрема: ринкові механізми ще слабкі; існує успадкування адміністративно-командної системи.

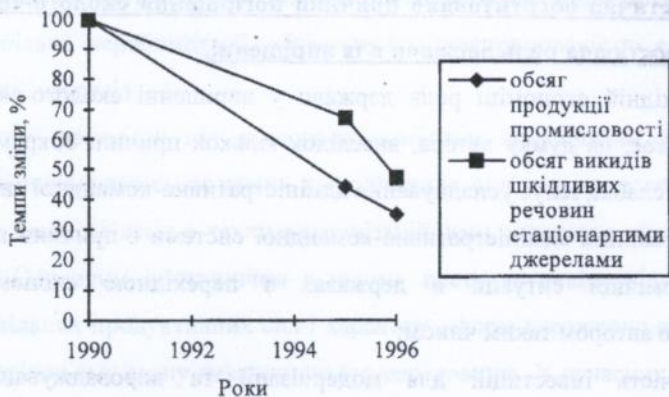
Успадкуванням адміністративно-командної системи є причини погіршення еколого-економічної ситуації в державах з перехідною економікою, які класифіковано автором таким чином:

- відсутність інвестицій для модернізації та впровадження нових, екологічно чистих технологій;
- інерційність централізованої економіки та менталітету, орієнтованого на рівність, а не на ефективність;
- політична нестабільність, яка стримує інвестиції, у тому числі й іноземні;
- регіоналізм і дезінтеграційні процеси;
- недостатня правова культура при розробці екологічного законодавства.

В Україні та, зокрема, в Харківській області, утримується тенденція падіння обсягів промислового виробництва, яка супроводжується падінням викидів шкідливих речовин в атмосферу. Але, темпи падіння промислового виробництва випереджують темпи зниження обсягу викидів: у 1995 році в 1,5 рази, у 1996 - в 1,3 рази (див. мал.1, 2).

Мал.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферу по Україні у 1990-1995рр.

Мал.2. Продукція промисловості та викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами по Харківській області за період 1990-1996 рр.

Необхідність державної участі у вирішенні екологічних проблем зумовлено також тим, що вони не укладаються у рамки окремо взятої країни. Забруднення природного середовища набуло міждержавних масштабів. Існує конфлікт між глобальним характером екологічної кризи і відсутністю глобального механізму регулювання національних екологічних дій.

У дисертації підкреслюється, що основою міждержавного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища є стандартизація та сертифікація.

Доведено зростаючу роль держави у подоланні еколого-економічної кризи в Україні.

3. Типологізовано та критично оцінено методи вирішення еколого-економічних протиріч в умовах перехідної економіки України.

Однією з особливостей вирішення еколого-економічних протиріч у сучасних умовах є одночасне використання методів державного та ринкового регулювання охорони навколишнього середовища.

Для державного регулювання еколого-економічних протиріч керівництва використовують такі методи: жорстокий контроль через директиви; цивільне законодавство; видання розпоряджень; обкладання податками.

В Україні у 1996 році за порушення законодавства з охорони навколишнього середовища стягнуто по позовах 1543,3 тис.грн., притягнуто до адміністративної відповідальності 30151 чол., закрито 401 об'єкт.

В індустріально розвинених країнах застосовуються більш як 150 різних економічних важелів, водночас спрямованих на збереження екологічної безпеки та досягнення економічного росту. Існуючі методи та методи, що розроблюються для вирішення еколого-економічних протиріч автор пропонує згрупувати у три основні блоки:

- природоохоронні платежі ;
- ринкові дозволи (торгівля дозволами на забруднення);
- субсидії (наприклад, дотування цін на екологічно чисту продукцію).

Найбільш поширеним регулятором відносин “суспільство-природа” є плата за викиди.

Законодавчо закріплені в Україні розміри плати за викиди (див.Базові нормативи плати за забруднення навколишнього природного середовища. К., 1993) підтверджують обмеженість асіміляційної здатності природи та необхідність компенсації економічних збитків від забруднення навколишнього середовища.

У дисертаційній роботі проаналізовано механізм дії плати за викиди у перехідній економіці, що дозволило зробити висновок: плата за забруднення навколишнього природного середовища є тим регулятором, який є найбільш ефективним на стадії еволюційного розвитку відтворювальних структур економіки.

4. Обґрунтовано графічний метод прогнозування наслідків одночасної дії двох законів: скорочення доходності та зростання відносних витрат реабілітації природних ресурсів.

Система екологічного оподаткування заснована, зокрема, на двох законах макроекономіки: скорочення доходності та зростання відносних витрат.

Перший закон відображує взаємозв'язок між послідовним використанням рівних частин одного якого-небудь ресурсу до другого обмеженого ресурсу та доходом, одержаним у результаті їх взаємодії і який буде зростати з кожним разом у все меншому розмірі.

Закон зростання відносних витрат відображує взаємозв'язок між зростанням одного продукту за рахунок скорочення іншого в умовах обмеженості одного з ресурсів і доходності, яка скорочується. У дисертації побудовано гіпотетичний взаємозв'язок між обсягом виробництва промислової продукції та витратами суспільства з забезпечення екологічної безпеки використання цієї продукції (коли такі потрібні) та показано, що відносні витрати на реабілітацію природних ресурсів при незмінних технологіях зростають, що пояснюється кумулятивністю викидів і природніми можливостями природи.

5. Запропоновано графічний метод моделювання оптимального обсягу викидів шкідливих речовин до навколишнього середовища.

Оптимальна кількість забруднення визначається кількістю відходів, урівноважених, з одного боку, граничною вартістю викидів, з другого - граничними соціальними витратами забруднення. Вартість викиду відходів визначається витратами на їх переробку.

Найбільш дешевий спосіб запобігти витрат - не будувати очисних споруд і не застосовувати ніяких методів і технологій по їх переробці. В цьому випадку суспільство буде отримувати велику кількість різних шкідливих відходів і граничні соціальні витрати від забруднення, які також можна назвати граничним соціальним збитком, будуть надзвичайно великими.

Графічно визначено оптимальний обсяг викидів, де граничні соціальні витрати точно відповідають граничній вартості їх переробки.

6. Сформульовано методологічні принципи і запропоновано авторську систему показників статистико-аналітичного забезпечення механізму вирішення еколого-економічних протиріч.

На основі доказу концентрації еколого-економічних протиріч в одній із сфер сучасної цивілізації - автомобільному транспорті - та неможливістю їх розв'язання в умовах перехідної економіки, автором встановлено, що найбільш реальним є економічне управління, засноване на спеціальній статистико-аналітичній інформації.

При аналізі екологічної безпеки автомобільного транспорту вивчалось не паливо як вихідна сировина, а ефект використання цієї сировини. Крім того, аналіз побудовано на двох постулатах:

1) вид використаного палива виявляє різний вплив на навколишнє середовище;

2) присутність якоїсь домішки в атмосферному повітрі має негативні наслідки.

Види автомобільного палива розрізняються за составом відпрацьованих газів, елементи яких мають різний клас небезпеки. Середній клас небезпеки використаного палива автор пропонує визначати за формулою:

$$\bar{P}_{\text{кнб}} = \frac{1}{n} P_{\text{кнб}i}$$

де $\bar{P}_{\text{кнб}}$ - середній ранг класу небезпеки використаного палива;

$P_{\text{кнб}i}$ - ранг класу небезпеки i -ої речовини ($i=1, \dots, n$);

n - кількість речовин, що викидаються.

У дисертаційній роботі обґрунтовано та одержано інтегральний показник "екологічний тиск", який характеризує обсяг викиду шкідливих речовин на 1 км² території та одночасно чинить тиск на людей, що мешкають на цій території.

Виходячи з традиційного економічного поняття рентабельності як відношення ефекту та витрат, автор вводить поняття екологічної рентабельності:

$$\text{Рентабельність екологічна} = \frac{\text{Економічний ефект}}{\text{Витрати кисню атмосферного повітря}}$$

Методика розрахунку показників споживання асиміляційного потенціалу та антропогенного впливу на навколишнє середовище, яка розроблена та запропонована автором, містить такі характеристики:

1. Структура спожитого палива (d_{qi}):

$$d_{qi} = q_i / Q,$$

де q_i - кількість спожитого палива i -ого виду;

Q - кількість спожитого палива всіх видів.

2. Зрушення в структурі спожитого палива (Δd_{qi}):

$$\Delta d_{qi} = d_{qi1} - d_{qi0},$$

де d_{qi0} , d_{qi1} - частка спожитого палива i -ого виду відповідно в базовому та звітному періодах.

3. Обсяг спожитого кисню атмосферного повітря (Q_{O_2}):

$$Q_{O_2} = q_i \times Q_{\text{пові}} \times d_{O_2},$$

де q_i - кількість спожитого палива i -ого виду;

$Q_{\text{пові}}$ - кількість спожитого повітря в залежності від виду спожитого палива;

d_{O_2} - доля кисню в одиниці спожитого повітря.

4. Ресурсні витрати атмосферного повітря на одиницю виконаної роботи або екологічна рентабельність (EP):

$$EP = Q_{\text{робіт}} / Q_{O_2},$$

де $Q_{\text{робіт}}$ - обсяг виконаних робіт,

Q_{O_2} - обсяг спожитого кисню атмосферного повітря.

5. Індекси ресурсних витрат (I_{EP}):

$$I_{EP} = EP_1 / EP_0,$$

де EP_0 , EP_1 - екологічна рентабельність відповідно в базовому та звітному періодах.

6. Коефіцієнти суттєвості зрушень у якісному складі спожитого палива (l_d , σ_d).

Як узагальнюючі характеристики інтенсивності структурних зрушень застосовувались лінійний та квадратичний коефіцієнти. Відповідно:

$$\bar{I}_d = \frac{\sum |d_{j1} - d_{j0}|}{n} \quad \text{и} \quad \sigma_d = \sqrt{\frac{\sum (d_{j1} - d_{j0})^2}{n}},$$

де $(d_{j1} - d_{j0})$ - абсолютний приріст j -ої частки в процентних пунктах. А також квадратичний коефіцієнт структурних зрушень:

$$\sigma_{K_d} = \sqrt{\sum \frac{(d_{j1} - d_{j0})}{d_{j0}}}, \quad \text{де} \quad K_d = \frac{d_{j1}}{d_{j0}}.$$

Експериментальне впровадження запропонованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення виконано на офіційних даних регіонального рівня.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Протиріччя, що виникають у системі “суспільне виробництво-природа”, зумовлені різноспрямованістю екологічних і економічних інтересів.

У сучасних умовах посилюється антропогенний вплив на природні процеси і механізми саморегуляції екосистем не можуть забезпечити підтримку динамічної рівноваги існування та розвитку системи “суспільство-природа”. Функцію регулятора у такій ситуації може виконувати лише суспільство як безпосередній суб’єкт системи.

Для вирішення еколого-економічних протиріч у перехідній економіці необхідне використання механізмів як державного, так і ринкового регулювання.

Необхідною умовою вирішення еколого-економічних протиріч є удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення систем державного управління.

Найважливішим критерієм прийняття управлінських рішень є показники антропогенного впливу на навколишнє середовище.

Впровадження в практику пропозицій, розроблених у дисертації, буде сприяти поліпшенню еколого-економічної ситуації в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертації опубліковано в таких роботах:

1. Комир Л.И. Пути разрешения эколого-экономических противоречий в переходной экономике //Ринкова трансформація економіки і проблеми освіти. Збірник науково-методичних праць Харківського інституту бізнесу і менеджменту. Вип.1. - Харків: Основа, 1996. - С.67-77.

2. Комир Л.И., Семеняк И.В., Куцевич Ю.М. Автомобиль и антропогенез атмосферного воздуха //Ученые записки Харьковского гуманитарного института "Народная украинская академия". Т.2. - Харьков: Авеста,1996. - С.257-263.

3. Семеняк И.В., Бондаренко Н.В., Березань Е.И., Комир Л.И., Куцевич Ю.М., Селиванов В.М. Статистика антропогенного загрязнения атмосферного воздуха (результаты научного эксперимента) //Вестник Харьковского университета. №384. - Харьков: Основа, 1994. - С.84-89.

4. Комир Л.И. Экологическая эффективность использования технологий. - Тезисы докладов научно-практической конференции "Развитие экономической теории в условиях трансформационного кризиса". Часть 3. - Харьков, 1996. - с.47.

АНОТАЦІЯ

Комір Л.І. Еколого-економічні протиріччя та шляхи їх вирішення в умовах перехідної економіки. - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.01 - економічна теорія. - Харківський державний університет, Харків, 1997.

Дисертація присвячена економіко-теоретичному обґрунтуванню структури механізму розв'язання еколого-економічних протиріч у перехідній економіці та розробці системи показників, що забезпечують цей мехнізм. Доведено необхідність державного та ринкового регулювання процесів природокористування. Введено поняття “екологічний тиск” та “екологічна рентабельність”. Запропоновано авторську систему показників, які відображують споживання асиміляційного потенціалу та антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Ключові слова: природні ресурси, еколого-економічні протиріччя, державне регулювання, ринковий механізм.

АННОТАЦИЯ

Комир Л.И. Эколого-экономические противоречия и пути их разрешения в условиях переходной экономики. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - экономическая теория. - Харьковский государственный университет, Харьков, 1997.

Диссертация посвящена экономико-теоретическому обоснованию структуры механизма разрешения эколого-экономических противоречий в переходной экономике и разработке системы показателей, обеспечивающих этот механизм. Доказана необходимость государственного и рыночного регулирования процессов природопользования. Введены понятия “экологическое давление” и

“экологическая рентабельность”. Предложена авторская система показателей, отражающих потребление ассимиляционного потенциала и антропогенное воздействие на окружающую среду.

Ключевые слова: природные ресурсы, эколого-экономические противоречия, государственное регулирование, рыночный механизм.

ANNOTATION

Komir Ludmila Ivanovna. Ecologo-economic contradictions and ways of theirs solution under the conditions of transforming economics. - Typescript.

The thesis for the scientific degree of candidate of economics, speciality 08.01.01 - economic theory. Kharkov State University, Kharkov, 1997.

The thesis is devoted to theoretical economic foundation of the structure of the solution mechanism for ecologic-economic contradictions in transforming economics and creation of a system of indices which provide this mechanism. The necessity of state and market regulation of enviromental exploitation is shown. The notions of “ecological pressure” and “ecological rentability” are introduced. The system of indices of consuming natural resource and human influence on enviroment is proved.

Key words: natural resources, ecologic-economic contradictions, state regulation, market mehanism.

Комір Людмила Іванівна

**Еколого-економічні протиріччя
та шляхи їх вирішення в умовах перехідної економіки**

Спеціальність 08.01.01 - економічна теорія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск д.е.н., проф. Семеняк І.В.

Підписано до друку 19.12.97 р. Формат 60x84 1/16. Друк офсетний.
Папір друкарський. Обсяг 1 д.а. Зам. № 99 . Тираж 100 екз.

310077, м.Харків, вул.Мироносицька, 1; к.4-82

РІЗО ХДУ

431387

AB 39.184